

Uitgangspunten voor burgerschapsonderwijs

Burgerschapsonderwijs heeft tot doel dat de leerlingen vanuit een Bijbelse visie op planmatige wijze voorbereid worden op hun deelname aan de samenleving. Vanuit een christelijke levensvisie neemt de leerling, in alle levens- en gemeenschapsverbanden waarin God de leerling plaatst, zelfstandig en actief verantwoordelijkheid voor gemeenschapsbelangen in en buiten de school.

Burgerschapsonderwijs komt binnen de school met name aan de orde in deze themagebieden¹:

- Leven in een democratische rechtstaat
- Waardenoriëntatie
- Dialoog en kritisch luisteren
- Sociale vaardigheden
- Ethiek
- Omgaan met diversiteit
- Persoonsvorming

De laatste jaren wordt burgerschapsonderwijs steeds weer benadrukt. Dat komt vooral voort uit de spanning tussen individualisme en sociale cohesie in onze samenleving; een saamhorigheidsgevoel met zorg en aandacht voor elkaar wordt (te) vaak gemist. Een spannende vraag daarbij is ook hoe minderheidsstandpunten (zoals orthodox-christelijke overtuigingen) een plek krijgen in het publieke domein.

1. **Burgerschap staat in het perspectief van hemels burgerschap.**

In het christelijk onderwijs beseffen we dat een christen burger is van twee werelden en we geloven dat die werelden met elkaar zijn verbonden. We hebben het verlangen om leerlingen te vormen tot burgers die God in liefde dienen, Zijn Koninkrijk verwachten en voor wie de Tien Geboden richtsnoer zijn in hun leven. Daarom willen we leerlingen vormen tot verantwoordelijke burgers, met liefde tot hun naaste en bereid om dienstbaar te zijn aan de samenleving.

¹ Voor meer toelichting op deze themagebieden: zie 'Burgerschapsonderwijs & vorming: handreiking voor christelijk onderwijs', verkrijgbaar via www.driestar-educatief.nl/burgerschapsonderwijs.



Ons leven hier op aarde staat in het perspectief van het hemels burgerschap. Daarmee ervaren we in deze wereld een zekere distantie. Levend vanuit een besef van vreemdelingschap weten we dat iemand die te veel in de samenleving opgaat, er ten slotte in ondergaat.

Gehoorzaamheid aan God en Zijn Woord geeft de beste ideeën voor hoe mensen in vrede met elkaar samenleven en ieder mens tot zijn of haar bestemming komt. Liefde voor God en de opdracht om onze naaste lief te hebben als onszelf zijn daarin bepalend (Markus 12: 30-31). Het betekent soms ook een afwijzende houding tegenover idealen die in onze samenleving leven. We duiden maatschappelijke verschijnselen vanuit een christelijk wereldbeeld en leren leerlingen om wijs te handelen.

Het perspectief van hemels burgerschap geeft hoop, want we geloven dat God regeert. Het welzijn van de samenleving hangt ten diepste niet van onze inspanningen af en we bidden 'Dona nobis pacem' ('Geef ons vrede'). Gods Woord is een bron voor bemoediging en aansporing om ons met bidden en werken in te zetten.

2. **Heel het onderwijs is op burgerschap gericht.**

Burgerschapsonderwijs is er niet pas sinds 2006 (wet Actief burgerschap en sociale integratie), want het onderwijs is er altijd op gericht dat leerlingen goede burgers van de samenleving kunnen zijn. Daarbij doen alle aspecten van het onderwijs mee.

Zolang scholen bestaan, zijn ze erop gericht dat leerlingen kunnen functioneren in de samenleving en dat de samenleving gebaat is bij de inbreng van deze leerlingen. Het gaat op school om goede participatie van leerlingen in de samenleving, in beroep, als persoon en in maatschappelijke verbanden. Dit betekent dat alles wat in het onderwijs gebeurt, bijdraagt aan burgerschapsonderwijs. De lees- en rekenvaardigheden die een leerling leert, dragen bijvoorbeeld ook bij aan het goed kunnen functioneren in onze samenleving. Burgerschapsonderwijs staat niet één uur per week op het programma, maar alle onderwijs is burgerschapsonderwijs.

Toch is het goed om specifiek over 'burgerschapsonderwijs' te spreken, want daardoor kunnen we bewust aandacht besteden aan aspecten die horen bij het samenleven. Het gaat dan zowel om de mooie, als de lastige kanten daarvan. Bovendien willen we ons verhouden tot wat vanuit de wettelijke kaders naar voren komt. We erkennen ook dat bezorgdheid over burgerschap reëel is. Denk bijvoorbeeld aan wat trendonderzoeken laten zien over vertrouwen in de overheid, polarisatie, populisme en vragen op het gebied van rijkdom en armoede. Nadrukkelijke aandacht voor het versterken van christelijk burgerschap is daarom geen overbodige luxe.

Als we specifiek over 'burgerschapsonderwijs' spreken, dan bedoelen we daarmee vooral de thema's die vanuit onze democratische samenleving worden aangereikt en in de wet (en gerelateerde documenten) worden beschreven. We laten ons bij de invulling ervan leiden door wat de Bijbel zegt.



3. **De samenleving vraagt om actieve en principiële deelname.**

Ieder mens is deel van de samenleving en wordt geroepen om mee te werken aan de opbouw daarvan omdat God Zijn schepping niet loslaat en met de wereld bewogen is.

Christenen weten dat ze deel uitmaken van een groter geheel. Je maakt deel uit van de samenleving en wordt geroepen mee te werken aan de opbouw daarvan. God laat de schepping niet los (Genesis 8: 22) en we hebben ook na de zondeval de scheppingsopdracht om deze wereld 'te bouwen en te bewaren' (Genesis 2: 15). We leven vanuit de opdracht die de profeet Jeremia meegaf aan de ballingen in Babel: 'En zoekt de vrede van de stad, (...) en bidt voor haar tot de HEERE; want in haar vrede zult gij vrede hebben.' (Jeremia 29: 7)

Als wij ervan uitgaan dat we in Gods wereld leven, zijn we intens betrokken op de samenleving en hebben we een profetische houding nodig. We beseffen dat wij en ons voorgelacht gezondigd hebben (Psalm 106: 6) en dat het daarom moreel op de huidige wijze toegaat, zoals het toegaat. Waarnemen van wat er gebeurt is dan niet van een afstand, maar uiting van intense betrokkenheid van wat er gaande is. We spreken niet van wij-zij, maar alleen van wij. Een te grote nadruk op de zelfstandigheid en eigenheid van de reformatorische zuil leidt tot een afsluiting van de samenleving en bemoeilijkt burgerschapsonderwijs.

Naasteliefde is een belangrijke roeping die in de Bijbel meerdere aspecten omvat, zoals anderen behandelen zoals je zelf behandeld wilt worden (Mattheüs 7: 12), liefde voor de vijand (Lukas 6: 27), zorg voor wie arm is en voor de vreemdeling (Leviticus 25: 35; Deuteronomium 22: 1-5) en gebed voor alle mensen (1 Timotheüs 2: 1-5).

4. **Burgerschapsonderwijs en vorming zijn niet van elkaar te scheiden.**

Burgerschapsonderwijs is niet te scheiden van vorming in het algemeen en richt zich op de hele mens.

Burgerschapsonderwijs is niet te scheiden van vorming in het algemeen, want juist burgerschapsonderwijs richt zich ook op de hele mens (kennis, vaardigheden, attituden). Vanwege het belang van deze verbinding spreken we ook graag over 'burgerschapsvorming'.

Als we willen bijdragen aan vorming is aandacht voor verinnerlijking van waarden heel belangrijk. Een socialisatieproces dat alleen normen overdraagt aan leerlingen schiet tekort. Regels en afspraken rondom mediagebruik bijvoorbeeld hebben hun nut, maar ze functioneren vooral als leerlingen zich de achterliggende waarden en grondhouding eigen maken. Dit vraagt van de school waardengeoriënteerd onderwijs, waarbij de waarden die de school belangrijk vindt herkenbaar aanwezig zijn en regelmatig geëxpliciteerd worden. Zo draagt het onderwijs bij aan de persoonsvorming van de leerling. De leraar heeft als gids en identificatiefiguur een belangrijke rol.



5. **Burgerschapsonderwijs heeft betrekking op wereldburgerschap.**

We leven in een geglobaliseerde wereld, staan wereldwijd met mensen in contact en komen in ons dagelijks leven diverse culturen tegen. De christelijke gemeenschap is (vanouds) een wereldwijde gemeenschap.

Het is belangrijk dat we vanuit een brede blik naar burgerschap kijken, want onze leefwereld is geglobaliseerd. We komen in aanraking met ontwikkelingen, kansen, problemen en samenwerkingen die onze landsgrenzen overstijgen; zowel in persoonlijk als professioneel leven. We weten dat onze leefwijze ook impact heeft op het leven elders. In ons dagelijks leven komen we mensen met veel verschillende (sub)culturele achtergronden tegen.

We zijn daarom niet alleen geroepen om rekening te houden met wie dichtbij ons staan, maar ook met mensen wereldwijd en met mensen die een andere achtergrond hebben. Dit sluit aan bij het besef dat hemels burgerschap onze identiteit in de eerste plaats bepaalt, en dat niet de Nederlandse identiteit allesbepalend is.

Ontmoetingen met mensen en ideeën uit andere contexten hebben bovendien een spiegelende en inspirerende werking. Uit de Bijbel leren we dat christenen uit verschillende culturen en landen elkaar nodig hebben (Efeze 3: 18).

In de ontwikkeling van leerlingen betekent dit dat de kring van betrokkenheid steeds groter wordt: eerst zijn zij lokaal geïntereerd, later ook meer nationaal, Europees en mondiaal.

6. **Burgerschapsonderwijs vanuit de lokale context en eigen identiteit.**

De speerpunten die in burgerschapsonderwijs worden gekozen, sluiten aan bij wat leerlingen op een specifieke school nodig hebben en wat de school belangrijk vindt.

Om goed burgerschapsonderwijs gestalte te geven sluit je aan op het dagelijks (samen)leven van de leerlingen in hun eigen context. In deze context zijn bepaalde fenomenen en ideeën aanwezig of juist afwezig. Burgerschapsonderwijs maakt leerlingen bewust van wie zij zijn en wie de anderen zijn met wie zij een samenleving vormen. Zonder het kennen van de ander en diens waarden of ideeën, kunnen mensen ook niet het goede zoeken voor de samenleving als geheel of zich daarmee verbonden voelen. De lokale context van de school biedt ook mogelijkheden waarin leerlingen gestalte kunnen geven aan hun burgerschap, zoals samenwerkings- of uitwisselingsprojecten met lokale instellingen.

Omdat burgerschapsonderwijs waardengeoriënteerd is, sluiten de speerpunten die gekozen worden ook aan bij de eigen identiteit van de school. De identiteit van de school laat zien wat op deze school belangrijk is of wat belangrijk wordt gevonden, zonder daarbij andere visies te negeren. Op christelijke scholen speelt het christelijk geloof daarin een fundamentele rol, zoals ook in bovenstaande uitgangspunten is verwoord. We gaan uit van attitudevorming volgens de metaforen van pelgrim, dienaar, leerling en burger.



In ons nadenken over wat aan de orde moet komen binnen burgerschapsonderwijs is het eerlijk om ons de spiegel voor te laten houden en ons af te vragen wat voor Nederlandse christenen belangrijke doelen zouden kunnen zijn binnen burgerschapsonderwijs. De zorg voor de schepping als uitwerking van rentmeesterschap of het ons wapenen tegen consumptisme zouden zulke doelen kunnen zijn.

7. Voor burgerschapsonderwijs en vorming hebben de school en de leraar visie nodig. Binnen en buiten de school is daarvoor samenwerking nodig.

Burgerschapsonderwijs vraagt om een duidelijke visie van de leraar en de school. Dat is niet altijd een makkelijke opgave en daarom is er binnen en buiten de school daarvoor samenwerking nodig. Driestar educatief wil leraren stimuleren, ondersteunen en inspireren; en helpen om de visie in de klas te concretiseren.

Het hoort bij de professionaliteit van een leraar en een schoolteam om een visie te hebben op wat zij belangrijk vinden binnen burgerschapsonderwijs. Juist bij burgerschapsonderwijs is het belangrijk dat hiervoor veel aandacht is. Burgerschapsonderwijs heeft namelijk bij uitstek met levensvisie te maken en daarom kan deze stap niet overgeslagen worden en is er niet een-op-een een standaardprogramma aan te bieden. Vervolgens is het nodig om de visie in de klas te concretiseren. Om burgerschapsonderwijs daadwerkelijk te laten plaatsvinden, maakt de school een gemotiveerde keus te maken uit een lesaanbod met een groot scala aan thema's en onderwerpen en geeft aan waar en hoe deze in het curriculum aan de orde komen (en eventueel getoetst worden). Om een goede visie te vormen is samenwerking binnen en buiten de school noodzakelijk. Driestar educatief wil scholen en leraren hierbij stimuleren, ondersteunen en inspireren.

Burgerschapsonderwijs is voor een leraar een grote opdracht en het gaat over complexe vraagstukken. Daarom verdienen leraren het om zelf ook steeds weer gevormd en geïnspireerd te worden. Driestar educatief wil zich inzetten voor toerusting en (na)scholing. Alle leraren die de opleidingen van Driestar educatief verlaten, weten wat met burgerschapsonderwijs wordt beoogd, wat zij zelf op dit vlak willen bereiken en hoe dat in hun onderwijs aanwezig is. Onze ervaring is dat scholen zich enerzijds te arm rekenen (er gebeurt meer dan ze denken) en anderzijds te rijk (aan een aantal aspecten zouden ze meer expliciet aandacht moeten besteden); daarvan willen we scholen op een positieve wijze bewust maken.

www.driestar-educatief.nl/burgerschapsonderwijs

Wil je reageren op deze uitgangspunten, met ons sparren over burgerschapsonderwijs of wil je gebruik maken van ons aanbod? Neem dan gerust contact op!

H. (Henk) Vermeulen, portefeuillehouder identiteit & vorming / onderwijsadviseur
h.vermeulen@driestar-educatief.nl | (0182) 76 07 53

J.J. (Hanna) Markus, onderzoeker / onderwijsadviseur
j.j.markus@driestar-educatief.nl | (0182) 76 03 67